

PRAMENY K HOSTIVICKÉ HISTORII

Řada A: Staré publikace

Svazek č. 7

POZNÁMKY
k výletu dne 15. května 1874
do dvorů Hostivice,
Litovice a Jeneč

Josef Bertel

Praha, 1874

Hostivice, prosinec 2014

[Přepis z ledna 2008 byl graficky upraven](#)

Do přepisu je z dvojjazyčné česko-německé publikace zařazena jen česká část

Čísla stránek v textu přepisu odkazují na stránkování originálu

Přepis zpracovali Josef Kučera, Alena Kučerová a Jiří Kučera

Aktuální poznámky pod čarou doplnil Jiří Kučera

Upraveno pro zmenšování při tisku na formát A5

Poznámky
k výletu dne 15. května 1874

do dvorů

Hostivice, Litovice a Jeneč

na

velkostatku Tachlovickém,

majetku

Jeho Veličenství císaře Ferdinanda.

Účastníkům

krajinské výstavy v Ovenci u Prahy,

spojené s mezinárodním trhem

na skot plemenný a na stroje hospodářské.

V Praze.

Z kněhtiskárny Cyrillo-Methodějské. – Nákladem vlastním.
1874.

[4]

Dvory Hostivice, Litovice a Jeneč tvoří část velkostatku Tachlovice, Jeho Veličenství císaři Ferdinandovi náležejícího,¹ 2–4 hodiny cesty na západ od král. hlavního města Prahy vzdáleného.

Tento velkostatek, na němž se při 17 dvořích s výměrou

15 651 měř polí,

1 453 měř luk,

dohromady 17 104 měř – hospodaří, rozdělen jest na 8 správních okresů.

Dvory Hostivice, Litovice a Jeneč jsou každý pro sebe zvláštním správním okresem.

Místní hospodářskou správu obstarávají nyní:

- a) v Hostivicích: hospodářský správce pan Čeněk Ulrich, a asistent pan Vojtěch Moravec;
- b) v Litovicích: dvorecký pan Hynek Herrscher;
- c) v Jenči: 1) při hospodářství samém dvorecký pan Leopold Naumann, a 2) při závoděch průmyslových, totiž: pivovaru, parním mlýně a hospodářsko-řemeslnické dílně pojezdny pan

6

Vendelín Grünwald, jemuž k výpomoci hospodářský příručí jest přidělen.

Každá místní správa vede svoje účty naturální, prelinuje výtěžek celku i jednotlivých hospodářských odvětví co do peněz i co do výroby přírodnin; rozvahu však celého účetnictví vypracuje vždy hned po ukončení každého roku císař. účtárna v Praze.

Účtování hotových peněz, jich přijímání a vyplácení jest úkolem důchodenské správy v Jenči, kterouž toho času obstarává důchodní pan František Fanta za výpomoci dvou příručích.

Vrchní dohlídka na velkostatku, jakož i jeho zastupování v obecních, okresních a jiných veřejných záležitostech přísluší vrchní správě v Jenči, kteréž představen jest vrchní správce p. Filip Link, maje k výpomoci v pracích kancelářských jednoho příručího.

Vrchní řízení veškeré činnosti všech hospodářských, průmyslových i lesnických správ na statcích Jeho Veličenství císaře Ferdinanda vykonává, v mezích s vyšších míst vytknuté působnosti, ředitelství císařských statků v Praze, jehož přednoststvím od roku 1866 poctěn jsem.

---

¹ Ferdinand V. Dobrotivý se vzdal moci v roce 1848 ve prospěch svého synovce Františka Josefa I., ale titul císaře si ponechal, stejně jako některá panství. Císař František Josef I. se stal majitelem velkostatku Tachlovice po Ferdinandově smrti v roce 1875

8

Než sdělím nejnnutnější stručné zprávy o předmětech, jimž platí výlet dnešního dne, nezdá se mi býti zbytečno, vytknouti zásadu, kterouž jedině se spravovati ředitelství si umínilo, t. j. docílení nejvyššího možného a zároveň trvalého výnosu půdy.

Jelikož se ředitelství snaží zásadu tuto důsledně zachovati, což se mu pomocí chvály hodného působení úřednictva z většího dílu, ač ne zcela dle přání, podařilo, nejde zde o hospodářství nádherné, vládnoucí neb docela podporované neobyčejnými prostředky peněžitými, při němž by se modernímu heslu „vzorného hospodářství“ celý věnoval výtěžek, což konečně přece po marném zápasení s rozličnými schodky dříve nebo později ustoupiti a podlehnouti musí neuprositelné logice čísel, nýbrž že stojíme před hospodářstvím, kde vládne snaha ze zásady shora vytknuté plynoucí, totiž ve všem co možno nejvyšší užitek na zřeteli míti, ve všech neproduktivních výlohách co nejvíce šetřiti a dodělávati se hojného výtěžku, na který jedině hospodářství toto jest odkázáno. I tato hospodářství zápasí jako jiná s poměry, které za let posledních na rolnictví a jeho nejdůležitější odvětví průmyslové – cukro-

10

varnictví – těžce byly přikvačily, a musí sobě potřebné prostředky ku většímu výnosu a ku zlepšení podstaty pilným využíváním a rozšiřováním stávajících, jakož i vyhledáváním nových pramenů pro příjmy peněžité, tedy sama ze sebe, zaopatřovati.

Se zřetelem tedy na toto stanovisko račte prohlížeti a posuzovati tato hospodářství, dnešní vzácnou návštěvou poctěná, a částečně posud v době přechodní a takřka v polovině rozsáhlejšího zlepšování se nacházející.

Těsné spojení těchto dvorů s císařským asi 3 hodiny cesty vzdáleným cukrovarem ve Zvoleňovsi,² jenž jest na roční splacování asi 5–600 000 centů cukrovky způsobem diffuse na bílé zboží zařízen, vyžaduje výhradnější pěstování cukrovky, kdežto zase blízkost hlavního města k hojné výrobě mléka tím více pobádá, anto cukrovar po spracování řepy pomocí Klusemanských lisů vší zbytečné vody sproštěné, lisované řízky co krmivo vrací.

Jaké důležitosti výroba mléka nejen v těchto třech dvorech, alebrž i na celém velkostatku dosáhla, jakého pak vývoje schopna jest a jakou pakou pro zvýšení hospodářského příjmu vůbec státi se může, ukazuje následující přehled:

---

² Velkostatek Zvoleňoves byl rovněž císařský

12

Výsledky mlékaření na čís. velkostatku Tachlovickém
v uplynulých 25 letech od r. 1849 až včetně do r. 1873.

	V roce	Hotový výtěžek z prodeje mléka v zlatých r. m.	Stoupání výtěžku z prodaného mléka v procentech
Pronájemem mléka stržilo se	1849	3 805	
	1850	5 425	
	1851	4 831	
	1852	8 865	
	1853	6 689	
	1854	8 945	
	1855	10 026	
	1856	12 954	
	1857	15 387	
	1858	18 216	
	1859	17 718	
	1860	19 134	
	1861	23 196*)	
Při úplném zavedení mlékařství ve vlastní správě stržilo se	1862	30 627	
	1863	45 333	48
	1864	44 800	46
	1865	47 120	54
	1866	51 928	70
Výsledky hotového výtěžku z prodaného mléka a stoupání téhož v procentech u přirovnání s rokem 1862. co počátkem mlékaření ve vlastní správě	1867	58 289	90
	1868	55 928	82
	1869	64 328	110
	1870	77 875	154
	1871	98 208	221
	1872	107 399	251
	1873	110 186	260
Při porovnání výsledků roku 1873 s rokem 1849 zvýšily se tyto o			2 796

*) Částečně z pronájmu, částečně ve vlastní správě.

14

Podobných výsledků docíleno též na ostatních velkostatech, i na vzdálenějších, na kterýchž k vůli lepšímu zpeněžení mléka výroba švýcarského sýra se zařídila.

V kravínech vyvěšené tabulky k zaznamenání nadojeného mléka okáží při dnešní prohlídce, jakých výsledků tentokráte docíleno.

Aby se mlékaření vůbec na delší dobu výnosně mohlo provozovati, nesmí se odchov mladého dobytka nikterakž zanedbávati, poněvadž koupi dobrých dojníc u větším počtu najednou ne vždy s prospěchem provésti lze.

Veškerá k chovu schopná telata od dobrých dojníc se tedy odstavují, avšak jen skrovný počet v zdejších dvorech se odchovává; aby totiž pro krávy vybývala větší zásoba píce, zde nepoměrně drahé, zasílají se telata z větší části na cís. velkostatky vzdálenější a v horách k odchovu, odkudž pak svým časem po otelení co dojnice zpět se vracejí.

Dojný dobytek v Hostivicích sestává ponejvíce z přivedených dojníc plemene holandského, jich odchovu a ze zvláště podařeného zkřížení; v Litovicích a v Jenči jest čistého plemene holandského již méně, většinou je to odchov a po-

16

dařená zkřížení; ale i výtečné dojnice dřívějšího domácího plemene docházejí zde dokonalého uznání, jakž při úsilovném mlékaření ani jinak býti nesmí.

K plemenění užívá se od r. 1867 při všech cís. dvorech okolí Pražského jen čistokrevných býků holandských 1½- až tříletých, načež se prodají na jatky.

Nadbyteční mladí čistokrevní býkové holandští, když k skoku skoro dospívají, prodávají se na plemeno jinam.

Zakázky na tyto plemenné býčky přijímá vrchní správa v Jenči i každá místní správa hospodářská.

Novějšího času uvedeno jest v několika dvorech umělé odkájení cucavých telat surogáty mléka, stáří a vývoji zvířat přísně přiměřenými, při čemž odvykání od mléka mateřského zcela odpadá a v dalším odkájení hustším pitím dle libosti dlouho i na každém jiném místě pokračovati lze. Tak dána jest možnost i takovým pěstitelům dobytka posloužit, kteří buď větší peníze na zakoupení odrostlejšího dobytčete vynaložiti nemohou, aneb odchov sami chtějí si provésti, pokud se přihlášky a úmluvy v pravý čas učiní. Možnoť totiž telata obojího pohlaví v jakémkoli stáří i na větší vzdálenost tím způsobem zaslati, že se jim přidá sesací belík surogátem naplněný, jenžto jich nejen na cestě

18

vyživí, ale objednateli též možnost poskytuje, že může dobytče odstaviti kdy chce.

Nemohl jsem se nikdy spřáteliti s počínáním si mnohých i velmi dobrou pověstí slynoucích velkých hospodářství cukro- a lihovarnických, jenžto upustivše od stálého chovu dobytka, držení skotu krmného, buď na účet vlastní neb vybíráním pícího od obchodníků, píci zpeněžití a hnůj vyráběti hledí, aneb hlavní váhu na hnojiva umělá kladou. Tímto způsobem nejen že zanedbává se rozplemeňování a ušlechtování dobytka vůbec, ale v každý podzimek nastává pravý shon po hubených volech, ponejvíce stepních, což ceny jich nevyhnutelně zvyšuje, kdežto po ukončení kampaně cukro- a lihovarnické ceny dobytka šmahem klesají bez jiné pravé příčiny leč současným prodáváním vykrmených volů.

Nepatrný užitek aneb malou ztrátu z této manipulace vyplývající bývalo dříve při bohatém výnosu továren snadno oželiti, nyní stává se však takovýto schodek citelnějším, an výtěžek továren není již nikterak s to, aby jej uhradil, pročť lze očekávati, že i tato hospodářství opět se ujmou chovu dobytka dojného a mladého, jenž ovšem poněkud obtížnější jest pro chránění se před nakažlivými nemocmi, pro zaopatřování píce zdravé, roční době přiměřené, na užitek vydatné a zároveň

20

levné, a jehožto výrobky jen s většími překážkami a starostmi možná dobře zpeněžití.

Výtěžky z racionálně chovaného stáda ušlechtilého dojného a mladého dobytka ale nezáleží pouze v tržbě za mléko, nýbrž při dobré péči tvoří i prodej dobytka samého k chovu a na jatky hojný, po celý rok prýstící zdroj hospodářských příjmů.

Na základě vlastních zkušeností nabytých při řízení a organisování po celém království roztroušeného, nejrůznější poměry vykazujícího hospodářského souboru 50 dvorů ve vlastní správě jsoucích, s nynější výměrou 43 610 měr orné půdy a luk, a maje po ruce výtahy z prozkoumaných účtů, jsem s to dokázati, že jen chov dobrého dojného dobytka spojený s prodejem ušlechtilého skotu k chovu způsobilý jest, píci nejvýše zpeněžití a nejlacinější mrvu vyráběti.

Poněvadž výsledek tento zároveň jest rozluštěním otázky o výnosu hospodářství, směřuje k němu co k vytknutému cíli svému všecko snažení a přičinění, a dosažení jeho chová v sobě zároveň záruku pro budoucnost.

22

Vzhledem ku zvýšené potřebě píce a k sesílené výrobě cukrovky, jejížto veškeré odpadky ku domácí spotřebě v hospodářství samém opět se vracejí, jest zde hospodaření intensivní, které u Litovic a částečně i u Hostivic zvláštní obratnost a bystrost ve všech výkonech vyžaduje.

Při dvoře Jenečském stávající soustava osevňi zavedena byla roku 1869.; při dvoře Litovickém na čisto zavedena jest osevňi soustava roku 1871.; a dvůr Hostivický nachází se právě v přechodu osevňi soustavy.

Příčinu ku změnění těchto osevňích soustav zavdalo upuštění od pěstování řepky, pak rozmnožená potřeba cukrovky a píce k rozšíření výnosnějšího chování dobytka.

Že nepoměrně malá výměra luk u Hostivic, jichž u dvora Jenečského však ani nestává, sesílené mlékaření nepodporuje – leží na bíledni a přivazuje se k poslednímu dvoru pro tažné koně potřebná luční píce z velkostatkův horských; veškerý ostatní dobytek těchto tří dvorů však odkázán jest na píci uměle vyrobenou.

Nynější výměra pozemků ve vlastní správě se nacházejících obsahuje:

24

Při dvoře	I.		II.		III.		IV.		V.	
	V hlavní soustavě osevňi		V záložní trati (vojtěška)		Mimo soustavu*)		Dohromady polí		Luk	
	M.	m.	M.	m.	M.	m.	M.	m.	M.	m.
Hostivickém	1 914	6	58	9	157	7	2 130	6	125	9
Litovickém	1 058	6	37	6	322	9	1 418	5	264	–
Jenečském	1 447	4	135	6	325	–	1 907	10	2	3
Úhrn	4 420	–	231	5	805	–	5 456	5	391	12

Stav dobytka pak jest:

Ve dvoře	Tažní		Dobytěk užitkový			
	koně	voli	dojnice	býci	jalovina	Úhrn
	kusy					
Hostivickém	22	44	120	4	92	216
Litovickém	12	32	97	3	81	181
Jenečském	20	42	77	3	69	149
Úhrn	54	118	294	10	242	546

*) Z části pozemky rozličné jakosti, z části pak nedávno z pronájmu vyšlé neb přikoupené a vyměněné pozemky rustikální, jenž před vřaděním do hlavní soustavy osevňi I. způsobem melioračním musí být zlepšeny, až do kteréžto doby se na nich při střídavém hospodaření ponejvíce pěstuje píce.

26

Za času sklizně řepy a ozimní síše podporovány jsou potažní síly parním pluhem – současně děje se i úplné připravení polí pro pěstování řepy příštího roku.

Setba obilí vykonává se pomocí secího stroje řádkovacího od Garetta, a sice v novějším čase křížem.

Rozsévání řepového semene děje se z většího dílu anglickým secím strojem, jenž spojen jest s rozmetadlem na umělé hnojivo, a sice třířádkovým na plocho, a dvouřádkovým na hrůbky.

Tyto stroje upotřebují se posud jen na cís. velkostatecích, jsou na místě zadních kol k vůli jemnému rozdrobení půdy válci opatřeny a poněvadž jimi krásné a úplné setby lze docílit, dostalo se jim před jinými ostatními stroji přednosti.

Stroje tyto trousí umělé hnojivo v každém množství v libovolnou hloubku, vedle, nad aneb pod řepové semeno, čímž nejlepšího výsledku při poměrně skrovných výlohách docíliti a dle mé zkušenosti jen pomocí těchto strojů umělého hnojiva co do účinku nejjištěji upotřebiti možno: seznal jsem je v Anglii při setí turnipsu, a s malými jen změnami k rozsévání řepy v našem hospodářství jsem je zavedl.

28

V Litovicích bude možno tyto stroje obojího druhu při práci si prohlédnouti. Osevní postup v hlavní soustavě I. jest tento:

Dvůr Hostivice:

- I. ± *a*) s polovici směska,
+ *b*) s polovici luskovina (anglický hrách a vika),
- II. s polovici ozimní žito ke krmení (po *a*) a hned po seči kukuřice ke krmení,
s polovici cukrovka (po *b*),
- III. ozim (pšenice), po případě pšenice jarní,
- IV. Δ cukrovka,
- V. ječmen s jetelem
5 lib. brabantského jetelového semene,
3– 4 lib. vojtěšky,
8–10 lib. vičence (ligrus), vše na míru výměry
- VI. jetel, prvním rokem,
- VII. jetel + druhým rokem, hnojí se po první seči, načež
- VIII. ozim (pšenice),
- IX. Δ cukrovka,
- X. s polovici jarní pšenice,
s polovici ječmen.

30

Dle toho se osívá:

I. plodin stébelnatých a zrnitých:			
ozimní pšenice	20 %		
jarní pšenice	5 %		
ječmene	15 %		
hrachu a viky	5 %	45 %	
II. rostlin píceňích: ozimního žita ke krmení,			
po němž následuje kukuřice	5 %		
směsky	5 %		
jetele prvním a druhým rokem	20 %		
	30 %		
III. cukrovky	25 %	55 %	
	Úhrnem		100 %

Poznámka.

+ znamená mrvu chlewní aneb kompost, prostřední hnojení.

± znamená mrvu chlewní aneb kompost, silné hnojení.

Δ znamená umělé hnojivo, a sice na míru výměry 2 celní centy superfosfátu = 34 lib. rozpustné kyseliny kostíkové; 35 lib. siranu amonatého 20% = 7 lib. dusíku, v podobě zcela suchého, bezprostředně před setím smíchaného prášku kombinovaným secím a hnojivo rozmetacím strojem těsně pod semena v zem natroušené.

Roční potřeba mrvy ± 10% výměry,

+ 10% výměry,

Δ 20% výměry.

Dvůr Litovice:

- I. ± *a*) s polovici směska,
+ *b*) s polovici luskovina (anglický hrách a vika),
- II. s polovici ozimní žito (po *a*), po němž Δ kukuřice, obojí ke krmení,
s polovici cukrovka (po *b*),
- III. ozimní pšenice (po případě též pšenice jarní),
- IV. Δ cukrovka,
- V. ječmen s jetelem, a sice
5 lib. brabantského jetele,
3 lib. vojtěšky a
10 lib. vičence,
- VI. jetel I.,
- VII. jetel II., + hnojí se po první seči,
- VIII. ozimní pšenice,
- IX. Δ cukrovka,
- X. jarní pšenice.

Ozimní žito a oves, pak zemčata,³ na deputát potřebné, se pěstují v trati mimosoustavné.

Dle toho se osívá:

I. plodin stébelnatých a zrnitých:			
ozimní pšenice	20 %		
jarní pšenice	10 %		
ječmene	10 %	40 %	

---

³ Brambory

34

II. rostlin píceňích: ozimního žita ke krmení,		
po němž kukuřice, oboje ke krmení	5 %	
směsky	5 %	
jetele prvním a druhým rokem	<u>20 %</u>	
	30 %	
III. cukrovky	30 %	60 %
	Úhrnem	100 %

Roční potřeba mrvy:

± 5 % výměry,

+ 15 % výměry,

Δ 25 % výměry.

45 %

Dvůr Jeneč:

- I. ± cukrovka,
- II. jarní pšenice,
- III. Δ cukrovka,
- IV. ječmen s jetelem a sice na míru půdy
  - 3 lib. vojtěšky,
  - 5 lib. brabantského jetele,
  - 10 lib. vičence,
- V. jetel I.,
- VI. jetel II. + hnojí se po první seči,
- VII. ozimní pšenice,
- VIII. Δ cukrovka,
- IX. ozimní pšenice,

36

- X. + s polovici luskovina
+ s poloviny kukuřice, oboje ku krmení
- XI. s polovici ozimní pšenice,
s polovici ozimní žito,
- XII. s polovici ječmen,
s polovici oves.

Dle toho se osívá:

I. plodin stébelnatých a zrnitých:		
ozimní pšenice	22 %	
ozimního žita	4 %	
jarní pšenice	8 %	
ječmene	12 %	
ovsa	4 %	50 %
II. rostlin pícíních: ozimního žita ke krmení, luskovin a kukuřice	8 %	
jetele	<u>17 %</u>	
	25 %	
III. cukrovky	25 %	50 %
	Úhrn	100 %

Roční potřeba mrvy:

- ± 6 % výměry,
+ 16 % výměry,
Δ 8 % výměry.

Poloha u Jenče (187 víd. sáhů nad hladinou mořskou), u Hostivic a Litovic tvoří vysočinu s nepatrným sklonem k východu, s půdou vazkou, hli-

38

nitou, jejíž spodina z Bělohorské opuky sestává; u dvora Hostivic přechází mírně prohloubeným od východu k západu se táhnoucím širokým úžlabím, které pak nepřetržitě jihozápadně k Litovicům se vine, v půdu údolní (171 víd. sáhů nad hladinou mořskou), která asi třetinu vzdělané půdy Hostivického popluží tvoří, částečně naplavená a méně vazká, a tudíž mnohem úrodnější jest. Odtud opět k Litovicům na 182° výšky nad hladinou mořskou zponenáhla stoupající prostráň jeví se v nížinách u Brzev, asi čtvrtinu celé výměry dvora Litovického zaujímajících, co méně úrodná písčina, která u bažantnice a rybníků přechází téměř v hluchý, navátý písek.

Vyjma tuto písčinu, na kterou se právě tučný náplav na 2–4" ztlouští pomocí síly parní naváží, jest ostatní půda těchto tří dvorů dílem svojí přirozenou dobrotou, dílem úsilovným zlepšováním a hlubokou orbou tak zdokonalena, že se v ní výborně daří veškeré druhy jetele, cukrovka a obilí, z něhož obzvláště pšenice výtečná jest, ano i ušlechtlejší stromy ovocné zde valně prospívají.

Že v středních Čechách deště vždy vzácnějšími se stávají, pocítuje obzvláště výšina tato, žádnými

40

vrchy ani lesy nechráněná, za to ale častým větrům vydaná, tak že i obyčejné rosy postrádá.

Z rybníků u Litovic odtékající voda zásobuje vodárnu c. k. hradu Pražského na Hradčanech.

Pěstování ovocných stromů v zahradách a stromořadích, pak ve školkách, z kterýchžto se každoročně značný počet mladých stromů ovocných odprodává, obstarávají 3 zahradníci, v Hostivicích, v Litovicích a v Jenči.

Průmyslné závody. U každého těchto tří dvorů jest cihelna, v níž ponejvíce zdicí cihly se vyrábějí, avšak cihelna Litovická zhotovuje i dobré tašky; toto zboží cihlářské dováží se z většího dílu po dráze do Prahy. V Jenči nad to nacházejí se parní pivovar, parní mlýn a dílny strojnické ku správě hospodářských strojů.

* * *

Po těchto poznámkách řečeným třem dvorům poněkud společných, k nimž podotknouti sluší ještě jen tolik, že jsou účastníky vlastní souborné pojišťovny a plemenné knihy pro veškeré císařské velkostatky a společně s ostatními císařskými dvory okolí Pražského vlastního skotoléčitele vydržují, následujtěž některé drobné vysvětlivky, jak toho vy-

42

žadovati bude postup dnešního výletu a popis předmětů při tom se naskytujících.

* * *

Odjezd z Prahy o 6¾ hodině ranní z nádraží u Brusky,⁴ příjezd do nádraží hostivického o hodině 7¼; odtud vydá se společnost výletníkův přímo do kravína, poblíž dvora Hostivického o samotě stojícího.⁵ Má dostatečného místa pro 140 kusů hovězího dobytka, upraven byl roku 1870 z důkladně stavěného a klenutého ovčína, když se bylo tehdy upustilo od dalšího chování ovcí (Rambouillet-Merinos), přistavěním řezárny, teletníku asi na 30–40 cucavčat a odstavčat rozšířen, a mimo to přistavěny zde domek pro parní stroj a studně, důkladný mléční sklep s lednicí, byty pro čeled', dvě studně a hnojiště.

Zevnější délka	kravína měří	41½°
"	" řezárny měří	9°
"	" teletníku měří	2½°
	úhrnem	<u>53°.</u>

Šířka pak ve všech jest stejná, totiž 7½°. Zaujímá tedy stavení toto plochu 397½□°, s domkem pro stroj ale až přes 400□°.

⁴ Nádraží Praha-Dejvice

⁵ Nyní areál PREX, a. s., na rohu ulic Čsl. armády a Cihlářské

44

Krávy stojí zde hlavama k sobě ve dvou řadách. Uprostřed jest chodba ku přidávání píce, podél pak vnějších stěn jsou chodby k vyklízení hnoje.

Žlaby jsou dřevěné a dána jim proto přednost před zděnými, poněvadž dobytku, i když leží, snadno čerstvý vzduch přivoditi lze, což zvláště za dlouhých zimních nocí pro ústrojí dýchací jest nad míru důležité.

Pod střední chodbou totiž jest prostranný průduch, z něhož několika zamříženými otvory čerstvý vzduch do kravína proudí a ohřátý zkažený vzduch a výpary ku stropu pudí, kde rourami odparními unikají.

V malém domku vedle kravína stojí 4-koňový vertikální parní stroj, s rourovým kotlem od Fielda. Tento stroj čerpá pomocí 2 dvojitéch pump ze dvou studní všecku k napájení, praní, mytí atd. potřebnou vodu do 80-věderní vyvýšené nádržky, mimo to řeže všecku potřebnou řezanku, mačká oves a přebytkem páry paří píci ve vyzděných jamách (asi 7 krychl. stop na 1 kus dobytka počítaje), jež opatřeny jsou neprůdyšně zapadajícími prkennými poklopy, v řezárně jsou umístěny. Ke své 8mi- až 10ti-hodinné práci spotřebuje tento stroj za hodinu 50 liber, tedy denně asi 4–5 centů uhlí.

46

Z nádržky rozbíhá se voda přirozenou tíží svou po rourách do všech končin kravína.

Po dráze s úzkými kolejiemi dováží se píce do řezárny a odtud připravena podél prostřední chodby do kravína ke žlabům; po dráze zevnější vyváží se zároveň veškerá mrva z kravína.

U samého kravína jest cihelna,⁶ dále pak prostírá se dvorská zahrada se školkou a sklenníky, pak jsou příbytky, sýpky, stodoly, konírny, volárny a teletník.⁷

Odtud odebereme se asi ve $\frac{3}{4}$ cestou podél bažantnice, z níž se ročně vyprodává asi 800 kusů bažantů, k rybníku Brzevskému, jenž patří již ku dvoru Litovickému a z něhož se právě nyní náplav vyváží.

Minulého podzimku byl rybník tento spuštěn do rybníka Litovického, právě pod ním ležícího, z něhož roku 1872 a 1873 náplav částečně byl odklizen; v zimě pak nastalo vyvážení náplavu parním strojem na vedlejší písčité a skoro neplodné pole, jenž nyní oseto jest anglickým hrachem cukrnatým. Až do konce dubna b. r. vyveženo sem na plochu 104 měř 2 326 krychlových sáhů náplavu

⁶ V místech nynějších bytových domů BD Cihlářka v Zimní ulici

⁷ Popisován je areál zámeckého dvora včetně zahrady, která končila před nynější ulicí U Zámecké zdi

48

ztlouští 3,02", což se rovná asi 18 608 dvouspřežním forám, při čemž se sběhlo hotových výloh 16 zl. 79 kr. po míře výsevu, neb 75 kr. za 1 krychlový sáh, aneb 9½ kr. za 1 dvouspřežní fůru, počítaje v to kopání, nakládání, skládání, rozhazování, avšak vyjímaje spotřebu uhlí. Děje pak se vyvážení to po úzkokolejové dráze, kteréž sestrojeno jest 687½ běžných sáhů délky po 5 zl. 64 kr. s 33 vozíky (hunty) po 50 zl.

Vozíky pohybují se pomocí lokomobily, pak svjadla a lana od Howard'ského pluhu parního ve vlcích po 10 až 14 naložených vozíky libovolně nejen v rovném směru, ale i v oklikách a do vrchu a zase nazpět.

Způsobem tím vyveženo od počátku, t. j. od 3. března 1872:

I. Z rybníka Litovického:

a) na parceli číslo 269 ⁸ o 100 měřách výsevu (ztlouští 3,05" po 1 zl. 17 kr. za krychlový sáh)	2 264 krychl. sáhů.
b) na parceli číslo 357 ⁹ o 115 měřách výsevu (ztlouští 2,37" po 1 zl. 29 kr. za krychl. sáh)	<u>2 025 krychl. sáhů.</u>
Dohromady	4 289 krychl. sáhů.

50

II. Z rybníka Brzevského:

na parceli číslo 165¹⁰ a t. d. o 104 měřách výsevu (ztlouští 3,02" po 75 kr. za krychl. sáh)

2 326 krychl. sáhů.

Dohromady na 319 měr 6 615 krychl. sáhů, aneb v celku 52 920, a v průměru na míru 165 for = 20½ krychl. sáhů.

Průměrné výlohy činí za 1 krychl. sáh 1 zl. 6 kr. při míře výsevu 21 zl. 98 kr.

Vyvážení náplavu děje se nyní nepřetržitě v jakémkoli počasí, tak že, bylo-li z veškeré prostory

1 418 měr	
ve 2 letech poveženo	318 měr,
ostatních	1 000 měr

bylo by lze prodlením 6–7 let náplavem 3" ztlouští pokrytí, poněvadž po staletí nahromaděná zpousta náplavu v rybníku Litovickém a Brzevském k tomu dostačuje, kdyby v záměru tom nevadila dráha pražskoduchcovská, přes jejíž trať by se muselo přejížděti.

Průměrný náklad 1 zl. 6 kr. za vývoz 1 krychl. sáhu náplavu až na pole i s rozházením, i přes to, že se děje nákladnými parními stroji, není větší, než co by po obyčejném způsobu stálo kopání, vyvážení na kolečkách a skládání na hromady

⁸ Pole od Litovic k litovickému nádraží a k silnici Břve – Hájek

⁹ Nyní zástavba rodinných domů nad litovickou tvrzí (Vilová čtvrť firmy Central Group)

¹⁰ Nyní Sportovní areál Břve a navazující pozemky směrem k Sobínu

52

(tedy jen na hráz aneb na kraj rybníka), kdežto další odvážení náplavu z hromad na pole potahem, jenž by přišlo na 70–80 kr. za 1 krychl. sáh, zajisté by daleko převážilo výlohy zde v účet nebrané za uhlí (8–10 centů denně), za mazání, za přivážení vody, umořování jistiny a úroky.

Toto použití Howardova lanového svijadla parního, jenž na dvojí pohyb jest sestrojeno, k takovému hospodářskému účeli jest nové a v případech, jako jest přítomný, tím výhodnější, poněvadž stroj ten po celý rok využitkovati se dá a nejen 20 až 30 párů potahu nahraňuje, nýbrž že, co zvláště do váhy padá, bez přítrže pracovati jim lze i za špatného počasí, kdežto by spřežení i vozy v rybníce i v polích se zabořovaly, usilovné pak pohánění práce nejen snadno v trýznění zvířat by se zvrhlo, nýbrž rozježděním pole hlubokými koleji i na škodu by bylo.

Podobné větší meliorace, při kterých se ohled na rozježdění poli bráti musí, nedbaje ani výloh, možná tedy provésti s užitkem jen takovýmto způsobem.

K podobným účelům pak tato doprava mnohem výhodnější jest než Hodgsonova provazová dráha, kde břímě do košíkův neb malých truhlíků na napnutém drátěném lanu visících naložené

54

pomocí válců či kladek se pošnuje, avšak i lano i kladky ustavičným silným třením v brzku za své berou.

Prohlédnuvše právě ukončenou navážku na řečeném již poli hrachem osetém blíže bažantnice, a zbývající ještě zpousta náplavu, vydáme se, an čas již pokročil, ve $\frac{3}{4}10$ ke blízkému bývalému ovčínu Brzevskému, jenž nyní za teletník dvora Litovického slouží,¹¹ dále pak přijdeme na místo, kde se právě náplav parou vyváží. Odtud obrátivše se cestou ke dvoru v Litovicích,¹² dorazíme sem asi ve $\frac{3}{4}11$ a prohlednuvše si zdejší pěkné stáje asi se 100 kusy polokrevných dojnic vlastního chovu, odejdeme ve $\frac{1}{4}12$ do Jenče. Na cestě uhlídáme (pro příklad jen a k znázornění) setbu anglickými kombinovanými stroji secími, právě se vykonávající.

Po příchodu do Jenče teprv asi o 12. hodině polední nutká nás valně pokročilá doba, abychom zdejší rozsáhlejší hospodářství a průmyslnictví jen zběžně si prohledli.

Kravin chová asi 100 dojnic; potahy pak umístěny jsou v bývalém ovčíně.

Dráha huntová, 660° dlouhá, 24" široká, s 5-liberními koleji sestranními, spojuje parní pivo-

¹¹ Nyní areál Mifer v ulici U Ovčina

¹² Areál litovické tvrže

56

var, parní mlýn, dílny a kolny strojnické, všechny stáje, jámy na řízky a na hnojnicí, mimo dvůr zřízená hnojiště a cihelnu nejen vespolek, ale i se zdejší stanicí dráhy buštěhradské, tak že všechny po dráze sem dopravené zásilky, jako uhlí (ročně asi 18 000 centů), obilí pro pivovar a mlýn, píce, otruby, sladový květ pro celé panství, na této dráze se do dvora přivážejí. Mimo to rozváží se všechna mouka, mláto, slad, obilí, řízky řepové, hnůj a hnojnice, led, cihly a t. d., vůbec všechny potřeby jedním toliko volem po této dráze, kteréžto zařízení vzhledem k tomu, že při takovýchto krátkých převážkách potahy by více prostály než vykonaly, dávno již se vyplatilo.

Vozíků či huntů k dopravě po této dráze máme: 2 na obilí, 5 na uhlí, 2 na mrvu, 1 na led, 1 na mláto a 1 na hnojůvku.

Parní mlýn založen roku 1870 na ten účel, aby pro všechny 4 cís. panství v Pražsku vyráběl potřebnou mouku deputátní, šrot a otruby, aby parní kotel v zdejším pivovaře, oběma závodům jsa společný, lépe se využítkoval nepřetržitým zaměstnáním, a konečně aby odpadky mlynářské

58

z obilí (asi 2 000 centnýřů ročně) hospodářství domácímu co krmivo se zachovaly.

Mlýn má 3 složení, dvě se 40-palcovými francouzskými, jedno pak s Johnsdorfskými žentoury; 1 stroj k čistění a roztríd'ování obilí, 1 špicovací a 2 roztríd'ovací válce na mouku, 2 stroje k čistění a roztríd'ování krupice.

Dále jest zde Puhlmanovo cídidlo na sněť a 1 anglický šrotovník Barfordův, jež žene řemení z mlýna tažené.

Zmíněný již stroj parní na 18 koňských sil, mlýnu a pivovaru společný, se záložními kotly, žene těž soustruh na kovy a pilu cirkulační.

Práci ve mlýně obstarává mlynář s dvěma chasníky v akordu, a pracuje se denně v průměru 15 hodin, dle toho, má-li pivovar 1 či 2 várky, anto jen v době, kde stroj v pivovaře méně jest potřeben, plnou silou se ve mlýně pracuje, kterýmžto zařízením se parní stroj zcela využítkuje.

Roku 1873 semlelo se zde 11 136 měř čili 8 668 centů obilí na mouku a 7 994 míry čili 4 628½ centů obilí zadního na šrot. Z toho se vyrobilo 6 478¼ centů mouky, 1 840¾ centů mouky ke krmení a otrub a 4 600 centů šrotu.

Strojnické dílny v Jenči založeny jsou r. 1871, anto zmahající se strojnictví hospodářské nutkalo rozličné správy na strojích, parních kotlích

60

atd. obstarati po domácku a rychle; mimo to se staví nové secí stroje, zhotovují se pluhy, všechno nářadí ku pěstování cukrovky, válce, brány a vozy.

Dílny tyto obsahují kovárnu, v níž pracují mistr, 6 tovaryšů a 2 učenici, kolárnu a truhlárnu, v níž pracují mistr kolářský a truhlářský, 2 tovaryši a 1 učeník, pak strojnickou dílnu zámečnickou, v níž zaměstnán jest 1 monteur, 5 zámečnicků a 1 učeník.

Zámečníci tito v čas mláčení řídí topení u lokomobil.

Mimo vše potřebné řemeslnické náčiní ruční stojí v dílnách těchto 2 vrtací stroje a 1 soustruh na kovy, 1 cirkulární pila, 1 vrtací stroj na dřevo (poslední tři hnané parou), soustruh na šablony k ohýbání radlic, konečně lijou se zde i ke všem strojům potřebná ložiska kovová.

Minulého roku zhotovilo se v těchto dílnách mimo všecky správký na větších hospodářských a průmyslnických strojích, 51 pluhů, 3 brány, 7 secích strojů, 1 válec, 19 těžkých vozů, 7 vozíků ku dráze (huntů) a 1 pohyblivé cídidlo na sněť pšeničnou, k čemuž se upotřebovalo 278 centů železa a 42 centů jiných rozličných, kovů; – ale i práci kovářskou a kotlářskou pro dvory v Hostivicích,

62

Litovicích a v Jenči, pak pro zdejší průmyslové závody musí dílny tyto celoročně obstarávat.

Pivovar v Jenči byl roku 1869 na práci parní zařízen a od té doby až na 100 věder varu rozšířen. Výroba piva vystoupila za posledních let z ročních 97 až na 420 várek (roku 1873 uvařeno 42 064 věder) piva obyčejného a ležáku, kterýžto ustavičně větší obliby dochází.

Zdejší pivo vystavuje a prodává se z většího dílu do Prahy a zřízen jest i v penízkové ulici (na poříčí) „u Píseckých“, číslo 1040–II., zvláštní sklad ku prodeji piva v láhvích.

Odpadky pivovarské rozdělují se do cís. dvorů po blízku ležících a nahražují tak poněkud nedostatek zelené píce, pocházející z příliš nepatrné prostory luční.

V Praze, dne 15. května 1874.

Josef Bertel,
ředitel.

